

Stockholm den 22 november 2024

R-2024/1615

Till Justitiedepartementet

Ju2024/01476

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 22 augusti 2024 beretts tillfälle att avge yttrande över betänkandet Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion för unga (SOU 2024:39).

Sammanfattning

Advokatsamfundet, som även hänvisar till tidigare synpunkter i nu aktuella och angränsande frågor,¹ avstyrker i huvudsak förslagen i betänkandet. Detta eftersom lagförslagen innebär ett mycket olämpligt avsteg från den i Sverige sedan länge rådande principen att unga (15-17 år) och unga myndiga (18-20 år) särbehandlas i straffprocessen. Advokatsamfundet vill särskilt framhålla följande.

Synpunkter

Bakgrund

Betänkandet innehåller omfattande förslag med syftet att reformera påföljdssystemet för unga lagöverträdare i Sverige. I huvudsak har utredningen haft i uppdrag att föreslå förändringar av den straffrättsliga särbehandlingen av unga lagöverträdare, med särskilt fokus på att förstärka ungdomsövervakningen och att införa en ny påföljd, benämnd utvidgad ungdomsövervakning, som ska möjliggöra fler kontroll- och övervakningsmöjligheter än dagens ungdomsövervakning.

¹ Se särskilt Advokatsamfundets remissyttrande den 14 december 2023 över betänkandet En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga (SOU 2023:44) och remissyttrande den 9 maj 2019 över betänkandet Slopade straffrabatt för unga myndiga (SOU 2018:85).

Ett av huvudförslagen är att helt avskaffa ungdomsreduktionen för unga lagöverträdare i åldersgruppen 18 till 20 år. Tidigare har ungdomsreduktionen varit tillämplig för brott med en viss strafflatitud, men i betänkandet föreslås nu att ungdom inte längre ska vara en förmildrande faktor vid straffmätning för denna åldersgrupp.

För lagöverträdare mellan 15 och 17 år föreslås en förändring av ungdomsreduktionen, där det betonas att reduktionen ska göras i "skälig omfattning" för att återspegla brottets allvar och omständigheterna kring den unges agerande, men att denna förändring inte ska leda till en automatiskt lägre reduktion vid allvarlig brottslighet.

Utredningen föreslår också att reglerna om ungdomsövervakning bör skärpas, för att tillåta fler ingripande åtgärder och att påföljden ska användas i fler fall. Detta inkluderar situationer där tidigare åtgärder, såsom ungdomstjänst eller ungdomsvård, inte har varit tillräckliga.

Den nya föreslagna påföljden, utvidgad ungdomsövervakning, är tänkt att utgöra ett alternativ till fängelse för unga som döms för allvarligare brott eller som återfaller i brottslighet. Påföljden ska omfatta omfattande kontroll och rörelseinskränkningar som övervakas med elektroniska medel. Verkställighetsplaneringen ska i dessa fall inledas på ungdomsavdelningar inom kriminalvården. För att säkerställa att den dömda får ett kontinuerligt stöd och en övervakning som syftar till att motverka återfall i brottslighet föreslås att Kriminalvården involveras i processen.

Utredningens förslag avseende avskaffad ungdomsreduktion för unga myndiga (18-21 år)

Kritik mot förslaget att avskaffa ungdomsreduktionen för unga myndiga, utan hänsyn till brottets allvarlighetsgrad, kan riktas på flera grunder. En viktig aspekt är att det saknas empiriskt stöd för att sådana straffskärpningar har en avskräckande effekt eller leder till minskad brottslighet. Forskning visar att unga vuxna, på grund av sin ålder och mognadsgrad, är särskilt mottagliga för rehabiliterande insatser och att strängare straff ofta riskerar att motverka deras återanpassning till samhället. Kritik kan även riktas mot att förslaget kan innebära en oproportionerlig straffmätning, där unga myndiga behandlas som vuxna utan att beakta deras särskilda behov och sårbarheter. Detta kan leda till negativa konsekvenser, såsom ökad stigmatisering, svårigheter att bryta med kriminella miljöer och en förhöjd risk för fortsatt kriminalitet. Sammantaget innebär detta att förslaget riskerar att leda till hårdare påföljder för unga vuxna, utan

att det tydligt kan påvisas att det främjar samhällets övergripande mål om minskad brottslighet och bättre återintegrering av unga lagöverträdare.

Mot denna bakgrund avstyrker Advokatsamfundet förslaget.

Utredningens förslag om att inte särbehandla lagöverträdare i åldersgruppen 18-20 år i rättegångar

Om ungdomsreduktionen tas bort framstår det som rimligt att samma regler tillämpas som för vuxna.

Utredningens förslag om behållande av ungdomsreduktion för 15-17 åringar vid allvarlig brottslighet

Utredningens förslag att behålla ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år, även vid allvarliga brott, är positivt eftersom det innebär att unga inte helt likställs med vuxna i rättssystemet. Detta bevarar ett grundläggande skydd som bygger på vetenskapen om att ungdomar, på grund av sin ålder, omognad och påverkbarhet, ska behandlas annorlunda än vuxna.²

Det är Advokatsamfundets uppfattning att det inte finns något empiriskt, eller erfarenhetsbaserat, stöd för skärpta påföljder för unga lagöverträdare.

Advokatsamfundet anser vidare att det är uppenbart att vetenskaplig och empirisk kunskap ska vinna försteg framför rent repressiva kriminalpolitiska uppfattningar, som endast går ut på att skärpa straffen för unga lagöverträdare. Genomförandet skulle även innebära att Sverige utmärkte sig som en undantagsnation i repressivt hänseende i kriminalpolitiken för aktuell ålderskategori vid en jämförelse med andra europeiska länder (se exempelvis SOU 2018:85).

Straffrättsliga påföljder för unga måste ta hänsyn till deras särskilda behov och den potential som finns för rehabilitering och återanpassning av de unga lagöverträdarna i samhället. Unga personer är ofta mindre medvetna om konsekvenserna av sitt handlande och har en större förmåga att förändras och utvecklas positivt, vilket motiverar en mer human och differentierad behandling i rätts- och påföljdssystemet. Genom att bibehålla en reduktion av straffen för unga i denna åldersgrupp, även vid

² Advokatsamfundet hänvisar här till sina synpunkter i remissyttrandet över betänkandet Slopad straffrabatt för unga myndiga (SOU 2018:85).

allvarliga brott, erkänns detta perspektiv och möjligheten att fokusera på rehabilitering och sociala insatser kvarstår.

När det gäller beaktandet av ungdom vid straffmätningen för denna åldersgrupp, föreslår utredningen att en schematisk och föreskriven modell inte ska införas i lagtexten. I stället föreslås en flexibel tillämpning, som ger domstolarna möjlighet att ta hänsyn till individuella omständigheter i varje enskilt fall. Enligt Advokatsamfundet är detta klokt, eftersom det möjliggör en mer nyanserad bedömning av den unges situation, omständigheterna kring brottet samt potentialen för återfallsprevention och rehabilitering. En mer rigid eller lexikalisk modell kan annars leda till att domstolarna tvingas bortse från viktig kontext och faktorer som kan ha påverkat brottet, såsom press från omgivningen, sociala faktorer eller bristande mognad. Genom att upprätthålla en flexibel tillämpning kan straffen för unga utformas på ett sätt som bättre speglar de omständigheter som är relevanta för varje fall, vilket gynnar en rättssäker och rättvis behandling.

Det skall också noteras att strängare påföljder för lagöverträdare i åldern 15–17 år, kommer att medföra ökad tillämpning av häktning, anhållande och andra processuella tvångsmedel inom denna åldersgrupp, vilket enligt Advokatsamfundet är en högst ovälkommen effekt. Sverige har sedan länge frekvent kritiserats både från internationella organ som FN:s tortyrkommitté och Europarådets antitortyrkommitté avseende långa häktningstider för unga lagöverträdare.

All tillgänglig forskning visar att unga människor typiskt sett har en, i förhållande till vuxna, outvecklad ansvarsförmåga. Förmågan till empati och självkontroll utvecklas successivt under uppväxten. I övervägande del fall kommer bestraffning vara kontraproduktiv, eftersom detta riskerar leda till att unga lagöverträdare då får tillfälle att knyta starkare band med andra kriminella och göra kriminell ”karriär”.

Med hänvisning till vad som nu anförts avstyrker Advokatsamfundet förslaget i denna del.

Utredningens förslag om den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning

Enligt Advokatsamfundet skulle ett införande av en ny, mer ingripande, påföljd som kan fungera som ett alternativ till fängelse för unga dömda för allvarliga brott, vara positivt, utifrån att detta kan ge ett proportionerligt alternativ till frihetsberövande.

Förslaget om utvidgad ungdomsövervakning och dess tillämpning, inklusive övervakning och reaktion på misskötsamhet, förefaller vara rimligt och anpassat till att vara en mer adekvat påföljd. Mot bakgrund av förslaget om delvis slopad straffrabatt för unga mellan 15 och 17 år (och den osäkerhet som idag finns kring domstolarnas praxis/implementering av förslaget), är införandet av en icke frihetsberövande påföljd som kan tjäna som ett alternativ till fängelse helt nödvändigt.

Utredningens övriga förslag

Att sänka åldersgränsen för Skatteverkets självständiga brottsutredningar till 18 år i stället för 20 år framstår som en mindre kontroversiell förändring, som Advokatsamfundet därför inte har någon erinran mot.

Förslaget att socialtjänsten fortsatt ska kunna lämna ut sekretessbelagda uppgifter om unga mellan 18 och 20 år till polis och Säkerhetspolisen i brottsförebyggande syfte, samt fortsatt tillhandahållande av kvalificerade kontaktpersoner, anses inte heller vara särskilt problematiskt.

Sammanfattande synpunkter

Sammanfattningsvis är de huvudsakliga invändningarna mot vissa av förslagen att de kan leda till en hårdare och mer repressiv behandling av unga, utan att det är klarlagt om detta leder till minskad brottslighet eller förbättrad rehabilitering.

Det bör finnas en uttrycklig bestämmelse i den föreslagna lagtexten som anger att domstolen, i enlighet med utredningens förslag i avsnitt 11.3.3, ska fastställa ett alternativt fängelsestraff i domslutet när påföljden utvidgad ungdomsövervakning döms ut.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Mia Edwall Insulander